

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

EKOLOGIE EN SENDING

OP WEG NA 'N EKOLOGIESE SENDING-
BENADERING IN 'N POSTAPARTHEID
SUID-AFRIKA

deur **HERMAN CHARL NIENABER**

voorgelê ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes vir
die graad

DOCTOR DIVINITATIS

Fakulteit Teologie (Afdeling B)
Universiteit van Pretoria
Promotor: Professor JJ Kritzingen
Julie 1996

339779

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

AFRICANA

AKADEMIESE INLIGTING DIENS UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
1997-05-17
Klasnommer: ZAPR 266.42 68
Aanwinstnommer: 2084785

NIENABER

VIR DIE SKEP VAN HIERDIE KOPIE IS 100% HERSIKLEERDE LOKAAL
VERVAARDIGDE PAPIER GEBRUIK

EKOLOGIE EN SENDING:

OP WEG NA 'N EKOLOGIESE SENDING-
BENADERING IN 'N POSTAPARTHEID
SUID-AFRIKA

HOOFSTUK 1: ORIENTERING

1 AKTUALITEIT EN PROBLEEMSTELLING

1.1 Die wêreld in 'n ekologiese krisis	1
1.2 Die sending in 'n krisis	6
1.3 Die verband tussen die ekologiese wêreld- en sendingkrisis	8
1.4 Leemtes in bestaande navorsing oor teologie en ekologie	10
1.5 'n Postapartheid Suid-Afrika in 'n krisis	14
1.6 'n Postapartheid Suid-Afrika in 'n sendingkrisis?	17
1.7 Die verband tussen die krisis van 'n postapartheid Suid-Afrika en die sendingkrisis	18
1.8 Leemtes in bestaande navorsing oor teologie en ekologie vanuit Suid-Afrika	19

2 DOELWIT

2.1 'n Kreatiewe eietydse sendingbenadering	22
2.2 Sendingwetenskap as brug tot ekologiesekrisis-oplossings	23
2.3 Suid-Afrika as mikrolaboratorium vir 'n eietydse sendingbenadering	25
2.4 Saamgevatte doelwit van die studie	26

3 BEGRIPSVERHELDERING

3.1 Ekologie	27
3.2 Ekologiese krisis	30
3.3 Die term ekologie teenoor omgewing	31
3.4 'n Ekologiese sendingbenadering	31
3.5 Sending en die kerk se sending	33

4 AANBIEDING .....

33

5 OPMERKINGS .....

35

6 DANK .....

40

AFDELING A: DIE EKOLOGIESE KRISIS EN DIE SENDING

'n Begeleidingswoord vir afdeling A	43

HOOFSTUK 2: SENDING EN DIE EKOLOGIESE KRISIS IN DIE VOOR-INDUSTRIËLE TYDPERK 1492-1785

2.1 Algemene inleiding vir die voorindustriële sendingtydperk	49
2.2 Die Middeleeuse klooster as teelaarde vir 'n kultuur van plundering?	50
2.3 Sending as medewerker aan die proses van kolonisasie	54
2.3.1 Sending as kulturele agent vir kolonisasie	57
2.3.2 Sending as politieke agent vir kolonisasie	62
2.3.3 Sending as ekonomiese agent vir kolonisasie	64

HOOFSTUK 3: SENDING EN DIE EKOLOGIESE KRISIS GEDURENDE DIE VROEË INDUSTRIËLE TYDPERK 1785-1870

3.1 Algemene inleiding vir die vroeë industriële sendingtydperk	69
3.2 Die wêreldbeskouing van die mens as subjek teenoor die natuur as objek	72
3.3 Geloof in vooruitgang as 'n uitvloeisel van die vroeë industriële tydperk	80
3.3.1 Die opkoms van 'n Westerse kultuur van vooruitgang	80
3.3.2 Die sending as medewerker aan 'n Westerse kultuur van vooruitgang	82

HOOFSTUK 4: SENDING EN DIE EKOLOGIESE KRISIS GEDURENDE DIE VOLWASSE INDUSTRIËLE TYDPERK VANAF 1870

4.1 Algemene inleiding vir die volwasse industriële tydperk	91
4.2 Die opkoms van die komprehensiewe sendingbenadering as 'n 20ste-eeuse ontwikkelingsmodel	92
4.3 Neokolonisasie en die totstandkoming van 'n teologie van ontwikkeling	97
4.3.1 Die sending se steun aan sekulêre ontwikkeling	98
4.3.2 Gebreke aan sekulêre ontwikkeling	101
4.3.2.1 Ontwikkeling sou gepaardgaan met die verbreiding van 'n Eerstewêreldkultuur	101
4.3.2.2 Ontwikkeling sou sinoniem wees met Westerse modernisasie	103
4.3.2.3 Ontwikkeling sou Westerse "eenrigting"-beheer veronderstel	104
4.3.2.4 Ontwikkeling sou berus op Westerse grondbesit	104
4.3.2.5 Ontwikkeling sou Westerse ekonomiese beheer veronderstel	106
4.3.3 Die opkoms van bevrydingsteologie as ontwikkelingsteologie	117
4.3.4 Die opkoms van volhoubare ontwikkeling as 'n positiewe stap	121

AFDELING B: 'N EKOLOGIESE PERSPEKTIEF OP SENDING IN DIE SUID-AFRIKAANSE KONTEKS

'n Begeleidingswoord vir afdeling B	123

HOOFSTUK 5: EKOLOGIESE PERSPEKTIEWE OP SENDING IN 'N VOOR-INDUSTRIËLE TYDPERK (1652-1886)

5.1 Algemene inleiding vir die voorindustriële sendingtydperk	133
5.2 Sending en die proses van grondroof	135
5.2.1 Kolonisasie en ekologie	135
5.2.2 Kolonisasie en grondroof	136
5.2.3 Die viervoudige proses van grondroof	137
5.2.3.1 Grond is van inboorlinge vervreem en aan sending- en kerkgenootskapper toegeken	139
5.2.3.2 Sendinggrond as die afspringplek vir Westerse kultuur-waardes	141
5.2.3.3 Die sending se steun aan oorloë teen die inboorlinge	146
5.2.3.4 Sending in die bevordering van loonarbeid en belasting	149

HOOFSTUK 6: EKOLOGIESE PERSPEKTIEWE OP SENDING GEDURENDE DIE VROË INDUSTRIËLE TYDPERK (1886-1913)

6.1 Algemene inleiding vir die vroeë industriële sendingtydperk	153
6.2 Sending en die bevordering van 'n "etiek van arbeid"	158
6.3 Die sending as opvoeder van industriële kultuur-waardes	161
6.4 Die sending en die Naturelle Grond Wet van 1913	165

HOOFSTUK 7: EKOLOGIESE PERSPEKTIEWE OP SENDING IN 'N VOLWASSE INDUSTRIËLE TYDPERK NA 1913

7.1 Inleidende opmerkings rondom Suid-Afrika se volwasse industriële tydperk	175
7.2 Die sending se steun aan 'n onregverdigte sosio-ekonomiese en sosio-politieke onderbou vir Suid-Afrika en die gevolge daarvan op die ekologie	176
7.3 Die sending se steun aan die ideologiese onderbou van grand-apartheid	186
7.3.1 Gustav Wärneck se "volkschristianisering" open die weg tot 'n pleidooi vir grand-apartheid	188
7.3.2 Die ontwikkeling binne die Afrikaanse sending	189
7.3.3 Die ontwikkeling binne die Duitse sending	191
7.3.4 Enkele ekologiesekrisis-manifestasies as gevolg van grand-apartheid	193

AFDELING C: RIGLYNE VIR 'N EKOLOGIESE SENDINGBENADERING IN 'N POSTAPARTHEID SUID-AFRIKA

HOOFSTUK 8: DIE EKOLOGIESE KRISIS AS 'N SENDINGKRIISIS

8.1 Die ekologiese krisis as 'n kerklike verleentheid	201
8.2 JPIC as 'n lig van hoop?	210
8.3 Die ekologiese krisis-bly steeds 'n sendingkrisis	217
8.4 Die ekologiese krisis as dié sendinggeleentheid!	220
8.5 'n Ekologiese sendingbenadering as die kerk se missionêre antwoord op dié ekologiese krisis	224

HOOFSTUK 9: OP WEG NA 'N EKOLOGIESE SENDINGBENADERING IN 'N POSTAPARTHEID SUID-AFRIKA

9.1 Kontoere vir 'n ekologiese sendingbenadering	235
9.2 'n Ekologiese sendingbenadering as "n bewegende wiel"	242
9.3 'n Ekologiese sendingbenadering as sending gerig op die koninkryk van God ..	244
9.4 'n Ekologiese sendingbenadering as geregtigheid teenoor die kosmos	248
9.4.1 Geregtigheid as die sleutel tot sending	248
9.4.2 Van geregtigheid teenoor die mens na geregtigheid teenoor die kosmos	249
9.4.3 Riglyne vir geregtigheid teenoor die kosmos in 'n postapartheid Suid-Afrika ..	250
9.5 'n Ekologiese sendingbenadering as omvattende evangelisasie	256
9.5.1 'n Verskraling van evangelisasie	257
9.5.2 "Re-evangelisation" in 'n postapartheid Suid-Afrika	260
9.6 'n Ekologiese sendingbenadering as ekologiese bevryding	266
9.6.1 Van die bevryding van die armes (en rykes) tot ekologiese bevryding	266
9.6.2 Ekologiese bevryding as volhoubare ontwikkeling in 'n postapartheid Suid-Afrika	269
9.6.3 Volhoubare ontwikkeling as menslike aanraking	270
9.6.4 Volhoubare ontwikkeling as religieuse aanraking	273
9.7 'n Ekologiese sendingbenadering as omvattende versoening	276
9.7.1 Van vertikale - en horisontale versoening na kosmiese versoening	277
9.7.2 Omvattende versoening in 'n postapartheid Suid-Afrika	279
9.8 'n Ekologiese sendingbenadering as inkulturasie	283
9.8.1 Van die oorplanting van 'n Westerse kultuur na inkulturasie	284
9.8.2 Inkulturasie in 'n postapartheid Suid-Afrika	286
9.9 'n Ekologiese sendingbenadering as gesamentlike getuienis	289
9.9.1 Die spanning tussen sending en eenheid	289
9.9.2 'n Ekologiese sendingbenadering as vierdie weg vir die bemiddeling van ware eenheid in 'n postapartheid Suid-Afrika	291

9.10 'n Ekologiese sendingbenadering as 'n bediening deur die hele kerk	294
9.11 'n Ekologiese sendingbenadering as Eko-Teologie	298
9.11.1 Die verskuiwing van 'n Teologie van sending na 'n sendinggerigte Teologie	299
9.11.2 Sendingwetenskap as Eko-Teologie	303
9.11.3 Voorstelle vir teologiese opleiding binne 'n postapartheid Suid-Afrika met 'n ekologiese gerigtheid	308
9.12 'n Ekologiese sendingbenadering as hoop in aksie	312
BIBLIOGRAFIE	321
OPSOMMING/SUMMARY	345

OPSOMMING

Die ekologiesewêreld-krisis is die gevolg van die mens se oorskryding van die perke ten opsigte van vrede, geregtigheid en die heelheid van die skepping. Die kerk het bygedra tot hierdie krisis, en daarom kan dié krisis as 'n sendingkrisis gesien word.

Deur prinsipiële teologiese beredenering bring hierdie studie duidelikheid oor die kerk se aandeel aan die ekologiese krisis in die wêreld as makrokonteks (afdeling A) en in Suid-Afrika as mikrokonteks (afdeling B) en oor die kerk se missionêre roeping as antwoord op dié krisis. 'n Ekologiese sendingbenadering bied 'n oplossing vanuit Suid-Afrika as mikrokonteks vir die wêreld in 'n makrokonteks (afdeling C). Die studie word in drie afdelings aangebied.

Afdeling A onder die opskrif: Die ekologiese krisis en die sending, ondersoek die invloed van die sending op die huidige ekologiese krisis in die makrokonteks. Aangesien die industriële rewolusie die grootste bydrae tot die ekologiese krisis gelewer het, word die sending se aandeel aan die krisis binne drie verskillende tydperke ondersoek.

Gedurende die **voorindustriële tydperk** word die Middeleeuse klooster as teelaarde vir 'n kultuur van plundering bekyk. Verder word die proses van kolonisasie bespreek. Gedurende die **vroeë industriële tydperk** word daar gefokus op die wêreldbeskouing waardeur die mens as subjek teenoor die aarde as objek te staan sou kom. 'n Kritiese blik word op die sending se propagering van die Westerse kultuur as 'n kultuur van vooruitgang gewerp.

Gedurende die **volwasse industriële tydperk** word daar gekyk na die sending se bydrae in die totstandkoming van 'n teologie van ontwikkeling.

Afdeling B se opskrif is: 'n Ekologiese perspektief op sending in die Suid-Afrikaanse konteks. Hier word op ekologie en sending in Suid-Afrika as mikrokonteks gefokus. Aangesien kolonisasie, industrialisasie en groot-apartheid die grootste bydraende faktore tot die ekologiese krisis in Suid-Afrika is, word die sending se aandeel tot die krisis ook hier in drie verskillende tydperke hanteer.

Gedurende die **voorindustriële tydperk** word daar gefokus op die sending se aandeel aan die viervoudige proses van grondroof as aspek van die kolonisasieproses.

Gedurende die **vroeë industriële tydperk** word daar gekyk hoedat die sending dodelbewus industriële kultuurwaardes en die Naturelle Grond Wet van 1913 help vestig het.

Gedurende die **volwasse industriële tydperk** word daar gefokus op die sending se steun aan 'n onregverdigde sosio-ekonomiese en sosio-politieke sisteem wat op groot-apartheid sou uitloop.

Afdeling C onder die opskrif: Riglyne vir 'n ekologiese sendingbenadering in 'n postapartheid Suid-Afrika, wil die kerk se missionêre roeping in 'n ekologiesekrisis-wêreld verwoord. Hierdie benadering word in terme van tien aspekte van die sending omskrywe. Die basis en vertrekpunt van so 'n benadering is gerig op die koninkryk van God. Geregtigheid teenoor die kosmos vorm die kern van hierdie benadering. 'n Ekologiese sendingbenadering as onder meer evangelisasie behels dat die Goeie Nuus van Jesus Christus se verlossing so verkondig moet word dat dit die sondaarmens oproep tot 'n nuwe lewe waarin die nuwe mens as rentmeester van God se skepping lewe. 'n Ekologiese sendingbenadering as Eko-Teologie roep onder meer die kerk tot 'n nuwe manier van teologiesering wat ingrypende implikasies vir Teologiese opleiding in 'n postapartheid Suid-Afrika inhou. 'n Ekologiese sendingbenadering vanuit 'n postapartheid Suid-Afrika as mikrowêreld bied vrede, geregtigheid en die heelmaking van die skepping as die kerk se missionêre antwoord op die ekologiese krisis vir die makrowêreld.

SUMMARY

Mankind has shattered the justice, peace and integrity of creation. This has resulted in the ecological crisis of the world. The Church has contributed to this crisis. Therefore it may be seen as a mission crisis.

Through theological analysis this study examines the role of the Church's mission regarding the ecological crisis in the world in a macrocontext (section A) and microcontext (section B), as well as the Church's vocation in the light thereof (section C). An ecological approach to mission from South Africa in a microcontext offers a model for this vocation in a macrocontext. The study consists of three parts.

In **part one**, under the heading: The ecological crisis and mission, the contribution of mission to the ecological crisis of the world, is being examined. Because the industrial revolution has been the most important factor contributing towards the ecological crisis, the mission's link with the crisis is examined. Three periods are analysed.

During the **pre-industrial period** the study focuses on Medieval monasteries. Among other things a culture of plunder evolved here. The process of colonialism was also the result.

In the **early industrial period**, the focus is set on that philosophy of life in which man came to be the subject in opposition to the earth as object. This philosophy brought about the missionary proclamation of a Western culture of progress.

During the **mature industrial period** the contribution of mission towards the establishment of a theology of development is discussed.

In **part two** an ecological perspective on mission in the South African context is given. Because colonialism, industrialisation and grand-apartheid are the greatest contributing factors to the ecological crisis in South Africa, mission's contribution towards the crisis is examined during three periods.

During the **pre-industrial period**, the study focuses on the quadruple process mission undertook in the process of colonisation.

During the **early industrial period**, the study reflects on how mission deliberately helped establish a set of industrial cultural values and the Land Act of 1913.

The **mature industrial period** focuses on the support of mission to the creation of an unequal socio-economical and socio-political substructure which would eventually lead to grand-apartheid.

In order to express the Church's mission agenda in an ecological crisis world, **part three** under the heading: Guidelines towards an ecological approach to mission in a post-apartheid South Africa, presents a few guidelines for a new approach to mission in a post-apartheid South Africa. An ecological approach as a comprehensive approach, includes the following aspects: Mission directed towards the Kingdom of God serves as basis and point of departure for such an approach whereas justice towards the cosmos forms the centre thereof. An ecological approach to mission also consists of evangelism where the Good News of the Gospel of Jesus Christ calls mankind as sinner, to a new life in which man's stewardship of God's creation is being acknowledged. An ecological approach to mission as Eco-Theology calls the Church to a new way of theologising with radical implications for theological formation in a post-apartheid South Africa.

An ecological approach to mission from the microcontext of a post-apartheid South Africa, offers justice, peace and the integrity of creation as the Church's missiological response to the world in ecological need in the macrocontext.